

Sveriges Tandläkarförbund

Policydokument

Odontologisk forskning

TANDLÄKARFÖRBUNDET ANSER

Att odontologisk forskning av hög kvalitet är en grundförutsättning för att möjliggöra forskningsanknytning i grundutbildningen samt utveckling av tandvården och en framtida god tandhälsa.

Att odontologisk forskning tillförsäkras den infrastruktur och de basresurser som krävs för att forskningen ska hålla hög kvalitet.

Att man bör utveckla och stärka samarbetet kring forskning mellan lärosätena och landsting och privata vårdgivare.

Att fler tandläkare stimuleras till att genomgå forskarutbildning.

Att karriärvägar för forskare säkerställs.

Att lärartjänstavtalens reglering av forskningstiden måste respekteras.

Att man måste verka för att kvinnor fortsätter att forskningsmeritera sig efter examen.

SVERIGES TANDLÄKARFÖRBUNDS SYN PÅ ODONTOLOGISK FORSKNING

Sveriges Tandläkarförbund anser det oroväckande att den reformstrategi som idag tillämpas inom universitet och högskolor saknar långsiktighet och att samordningen av utbildnings- och forskningspolitiken i vissa fall är otydlig. Statsanslagen till odontologisk forskning minskar vilket riskerar att försvaga infrastrukturen vid lärosätena ytterligare och det saknas en långsiktig plan för nyrekrytering till universitetssektorn. I Sacos skrift "Ingen forskning utan forskare" från 2008 skriver Persson & Wetterberg att det inte bara krävs finansiella förutsättningar för att forskning ska kunna bedrivas utan det måste också finnas forskare som kan bedriva forskning. Detta instämmer Sveriges Tandläkarförbund i. Det måste följaktligen finnas en tydlig forskningsanknytning i grund- såväl som specialistutbildningen.

Forskningsmedel söks i konkurrens med andra och det vore därför önskvärt att ämnesområden som odontologi bereds mer plats i konkurrensen med andra större ämnesområden såsom medicin. Systemet med konkurrensutsättning av forskningsmedel premierar redan etablerad

forskning och gör det svårt för nya idéer att ta sig fram. Sveriges Tandläkarförbund anser att vissa forskningsmedel inte bör konkurrensutsättas utan att varje avgränsat akademiskt område måste tilldelas en egen basresurs för forskning för att kunna upprätthålla en infrastruktur. Sveriges Tandläkarförbund menar att detta bör säkerställas genom forskningsanslagen till de odontologiska fakulteterna/institutionerna.

Vetenskapsrådet har initierat forumet "Nystart för odontologisk forskning" där vårdgivare, representanter från universitet och myndigheter samt professionsföreträdare så som Sveriges Tandläkarförbund m.fl. ingår. Detta har bidragit till att stärka det odontologiska forskningsfältets ställning och att fokus riktats på behandlingsforskning vilket är positivt. Sveriges Tandläkarförbund ser denna typ av samarbeten som viktiga för att den odontologiska forskningen ska fortsätta utvecklas. Det är viktigt att satsningar inte enbart sker inom grundforskningen utan stora satsningar krävs även på klinisk forskning där det enligt Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) finns många kunskapsluckor. Det är angeläget inte minst mot bakgrund av att kunskapsunderlaget för flera terapier inom tandvården många gånger visats vara bristfälligt.

I flera landsting har Folk tandvården byggt upp forskningsorganisationer för klinisk forskning och utvecklingsarbete. Sveriges Tandläkarförbund uppmuntrar detta ökande intresse för forskning som sker i landstingsregi och hoppas att de samarbeten som inletts mellan universitet/högskola respektive landstinget utökas ytterligare och att antalet kombinationstjänster som förenar kliniskt arbete och forskning på så sätt ökar.

För flera akademiska tjänster på lärosätena krävs gedigen forskningserfarenhet. Många forskare inom odontologin kommer att gå i pension inom de närmsta åren och Sveriges Tandläkarförbund ser därför gärna att Utbildningsdepartementet formulerar en strategi för hur rekryteringen till de högre forskartjänsterna skall säkras samt för att grundutbildningen ska vara av god kvalitet. Sveriges Tandläkarförbund anser att lärosätena har ett stort ansvar för att redan under grundutbildningen väcka studenternas nyfikenhet och entusiasm inför forskning. Det är även viktigt att lärartjänstavtalens reglering av forskningstid respekteras. Sveriges Tandläkarförbund hoppas att de deklARATIONER om forskningens värde som i olika sammanhang framförts av tandvårdscheferna omsätts i praktiken och att forskningsmeriter värdesätts mer vid sökande av tjänst såväl som i fastställande av lönekriterier och tjänstekonstruktioner.

Det är viktigt att se till att det finns tydliga karriärvägar för forskare. I dagsläget finns det alltför få forskartjänster för disputerade forskare i Sverige och medel bör därför tillföras fakulteterna för att fler sådana tjänster ska kunna inrättas. Sveriges Tandläkarförbund anser även att situationen för de forskarstuderande bör granskas kontinuerligt. (se t ex Högskoleverket, 2008).

Trots att lika många kvinnor som män antas till forskarutbildning och går vidare till disputation tenderar kvinnor oftare än män att avstå från meritering till docentur och professur. Sveriges Tandläkarförbund ser det som mycket angeläget att en strategi för att vända trenden utarbetas.

BAKGRUND

Som underlag för Sveriges Tandläkarförbunds första forskningspolicy 2003 låg en av riksföreningen SOL genomförd enkät till lärare och forskare vid de odontologiska lärosätena (Bolin, 2002) samt ett i Sveriges Tandläkarförbunds regi genomfört Tandvårdsforum våren 2003. De ståndpunkter som då framfördes är till hög grad ännu gällande och har i denna uppdaterade version kommit att kompletteras av ett antal nyligen genomförda rapporter och undersökningar. Bland dessa kan nämnas "Allvarligt läge – en rapport om svensk odontologisk forskning" publicerad av Vetenskapsrådet 2007, Olle Stendahls utredning "Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen" utgiven 2008, Slutbetänkande av Utredningen av den kliniska forskningen 2009 samt utkomsten av ett antal seminarier som Samarbetsgruppen Saco Vård klinisk forskning genomfört. Sveriges Tandläkarförbund tog initiativet till Referensgruppen för odontologisk forskning. Gruppens syfte var att stimulera nationell samverkan, göra prioriteringar och verka för strukturella förändringar och på så sätt stärka den svenska odontologiska forskningen. Referensgruppens arbete har bland annat resulterat i en nationell klinisk forskarskola med målet att stärka den framtida forskningen inom tandvård och oral hälsa. Därutöver enades gruppen om ett antal prioriterade forskningsområden där behovet av ny kunskap och kliniska studier är stort. Referensgruppens arbete har övertagits av den av Vetenskapsrådet initierade gruppen Nystart för odontologisk forskning som beskrivs under föregående rubrik.

Forskningsituationen generellt

Forskning och innovation står överst på EU:s dagordning för tillväxt och jobb. Europa 2020 är EU:s tillväxtstrategi och ett av fem mål är att medlemsländerna ska satsa 3 procent av sin BNP på forskning och utveckling (offentliga och privata utgifter tillsammans). I forskningspropositionen 2012 skriver den svenska regeringen "Sverige baserar mer än de flesta andra länder sin ekonomi på en hög kunskapsnivå i samhället och näringslivet. Det är bl.a. därför som Sverige har kunnat utvecklas till ett av världens ledande välfärdsländer. Fortsatt forskning och utbildning på en internationellt konkurrenskraftig nivå liksom nyttiggörande av den svenska forskningen är därför av stor vikt för det svenska samhället och näringslivet". Vägen till välstånd och tillväxt återfinns i satsningar på forskning och utvecklingsarbete. Medicinsk och odontologisk forskning utgör inget undantag i detta avseende.

Forskningen inom odontologi kan grovt indelas i grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete. Grundforskning innebär att söka efter ny kunskap utan någon bestämd tillämpning i sikte medan den tillämpade forskningen innebär klinisk forskning med bestämda tillämpningar i sikte. Fram till nyligen var den allmänna uppfattningen att den kliniska forskningen har fått stå tillbaka för stora satsningar på grundforskning. På senare år har dock pendeln svängt och från samhällets sida har man insett hur viktigt det är att även fylla kliniska kunskapsluckor för att kunna bedriva kunskapsbaserad vård. Tandvårdens aktörer har tillsammans med lärosätena tagit ansvar för ett gemensamt samarbete där man tillsammans definierar forskningsfrågorna och samarbetar i kliniska studier för att lösa framtida orala hälsoproblem. Grund- och tillämpad forskning bedrivs i huvudsak vid universitet och högskolor men en del tillämpad forskning utförs också i landstingets regi. Utvecklingsarbete innebär framtagande av nya produkter av olika slag, något som även sker i olika privata företag.

Forskningen vid universitet och högskolor finansieras till en viss del av statliga fakultetsanslag men är i ökad utsträckning även landstingsfinansierad samt i viss mån finansierad från andra håll bland annat av de olika forskningsråden. Fakultetsanslagen har under flera år urgröpts av

för låga ersättningar för löne- och prisomräkningar. Makten över forskningsmedlen har förskjutits från lärosätena till råd och stiftelser. En trend som kan skönjas är också att fakultetsanslagen "centraliseras" på universitet och högskolor dvs. pengarna går in centralt och delas sedan ut enligt någon form av resurstilldelningsmall. Utbildningsprogram med en övervägande klinisk inriktning såsom odontologi och i många fall med en klinisk forskning, får härvid svårt att hävda sina behov vilket kan leda till utarmning av basresurserna.

Forskningen har fortsatt att byråkratiserats. Mer tid får idag läggas på projektbedömningar och olika former av anslagsansökningar än tidigare, något som kan komma att än mer konkurrera med tiden för genomförandet av projekten. Löneutvecklingen fortsätter att släpa efter för lärare och forskare jämfört med andra akademikergrupper och särskilt gäller detta doktoranderna – de framtida forskarna – något som försvårar rekryteringen till forskarutbildningen. En jämförelse mellan disputerade tandläkare och tandläkare med grundexamen visade liten eller obefintlig skillnad i livslön mellan grupperna (Persson & Wetterberg, 2008).

Odontologisk forskning och forskarutbildning

Svensk odontologisk forskning har haft och har fortfarande en stark klinisk anknytning. En utvärdering av den odontologiska forskningen, som genomfördes 1999, visade att den odontologiska forskningen låg i topp internationellt med en publiceringsvolym om 6,8 procent av det totala antalet publicerade arbeten inom odontologi med citeringsfrekvens på 11 procent (Medicinska forskningsrådet, 1999). Bland framgångar för svensk odontologisk forskning genom åren kan bl.a. nämnas fluorprofylaxen och tandimplantat. Forskningen inom dessa områden har i sin tur lett till samarbete med industrin och därvid gett upphov till flera värdefulla produkter. Det bör dock betonas att intet av detta hade kunnat ske utan den grundforskning som de facto bedrivits inom dessa områden. En annan viktig anledning till de svenska odontologiska framgångarna har varit det samarbete som funnits mellan odontologin och andra forskarområden samt mellan universitet/högskolor och landsting.

I Vetenskapsrådets rapport "Allvarligt läge" (Vetenskapsrådet, 2007) framkommer dock att svensk odontologisk forskning har tappat mark sedan utvärderingen 1999 samt att den originalitet och entusiasm som kännetecknat perioden 1960-85 inte kunnat föras vidare. Läget för den svenska odontologiska forskningen kan idag betecknas som allvarligt. Orsakerna är flera. Invändningarna är främst att det inte lönar sig ekonomiskt. Även om tandvårdscheferna praktiskt taget unisont deklarerat i olika utredningar att forskningserfarenhet är en värdefull merit i tandvårdsarbetet, så talar verkligheten ett annat språk. Meritvärdet för forskarutbildning har varit för låg. Möjligheterna att använda forskningskunnandet inom ramen för tjänster inom landsting har varit begränsat. Produktivetskraven medför att möjligheten att bedriva behandlingsforskning är begränsad. De stipulerade forskningstiderna i tjänstekonstruktionerna vid universitet/högskola har inte respekterats. Meriteringen för docentur och professor har samtidigt blivit mer krävande medan löneutfallet för en sådan meritering är magert. Rent allmänt har forskningen tappat i status. För att säkerställa rekryteringen av framtida forskare måste forskningens meritvärde bli tydligare.

En övervägande majoritet (80 procent) av dem som var inskrivna som doktorander 2010 hade tandläkarbakgrund (Klingberg et al. 2011). Andelen tandläkare i gruppen aktiva doktorander har minskat och detta speglar sannolikt ett vikande intresse för forskarutbildning bland tandläkare och bland blivande tandläkare (Ernberg et al. 2003, Klingberg et al. 2011). Iakttagelsen bekräftas även av de enkäter som Sveriges Tandläkarförbund regelbundet

genomför bland tandläkarstudenterna på utbildningens sista termin. Resultaten visar att så få som noll till två procent av de tillfrågade planerar att satsa på en karriär som forskare (Sveriges Tandläkarförbund, 2010, 2012, 2014). Sveriges Tandläkarförbund oroas av det vikande intresset för forskarutbildning. Om trenden inte vänder ser Sveriges Tandläkarförbund att det kan få konsekvenser för den framtida rekryteringen till akademien.

Vid en granskning av antalet publicerade vetenskapliga artiklar inom odontologi blir det tydligt att den gynnsamma forskningsmiljö som rådde inom den odontologiska forskningen inte föreligger i dag. Den odontologiska forskningen i Sverige har tappat mark de senaste åren. Från att under perioden 1995-2000 ha publicerat lika många artiklar som Danmark, Finland och Norge tillsammans hade publiceringsgraden minskat med drygt en fjärdedel 2004 jämfört med 1995. Denna nedgång är alarmerande stor eftersom det totala antalet publikationer i odontologiska tidskrifter har ökat med nästan 30 procent under samma period. Detta har medfört att antalet svenska publikationer i odontologiska tidskrifter har minskat från 6,6 procent till 3,7 procent under åren 1995-2004 (Vetenskapsrådet, 2007).

Kvinnor har jämfört med män en lägre andel av högre akademiska befattningar. Speciellt gäller detta professorer där männen är i klar majoritet, år 2010 var endast 11 av 61 professorer i odontologi kvinnor (Klingberg et al. 2011). Dock är situationen på forskarnivå en helt annan. Under perioden 2000-2010 avlade 241 personer, varav 133 kvinnor (55 procent) doktorsexamen vid odontologisk institution/fakultet, så med tiden finns det hopp om en förändring även på högre akademisk nivå (Klingberg et al. 2011).

Det minskade intaget av tandläkarstuderande under 1990-talet medförde en betydande reduktion av lärartjänster på lärosätena. De av myndigheter ålagda besparingarna under lång tid har dessutom lett till en lärarflykt från lärosätena samt försvårad nyrekrytering av kompetenta lärarkrafter. För att säkerställa den framtida personalförsörjningen på lärosätena behövs en tydlig strategi för att garantera såväl ämnes-, som forsknings- och pedagogisk kompetens samt att tillföra ekonomiska resurser för kvalificerad odontologisk forskning. Det är angeläget att resurser som tillförs lärosätena för tandläkarutbildningen återspeglar sig i motsvarande resurstilldelning för tandläkarutbildningen och odontologisk forskning.

Vetenskapsrådet har agerat i positiv riktning genom att tillföra forskningsmedel till olika utvalda odontologiska forskningsprojekt. Som exempel kan nämnas de nationella forskarskolorna inom odontologi. Dessa tillförda resurser kompenserar dock på intet sätt för neddragningen i fakultetsanslag (i form av nedskärningar av det statliga fakultetsanslaget eller genom att dessa medel centraliseras på universitet och högskolor) i och med dess begränsning i tid som försvårar initieringen av längre forskningsprojekt.

REFERENSER

Bergenholtz G et al. Sveriges ledande position inom odontologisk forskning hotas. Nationella samordningsgruppen och Nätverket för odontologisk forskning – unikt initiativ inom svensk forskning. Tandläkartidningen, 2003:95:60-61.

Bondemark L et al. Nystart för svensk odontologisk forskning: Avsiktsförklaring. Tandläkartidningen, 2012:104:64-68.

Bolin A. STF/LÄR:s enkätundersökning av lärare och forskare vid de odontologiska institutionerna/fakulteterna. 2002.

Ernberg M et al. Examina och utbildning inom svensk odontologisk forskning. Lägesrapport. Tandläkartidningen 2003:95:54-59.

Högskoleverket. Doktorandspegl 2008. Högskoleverkets rapportserie 2008:23 R.

Kim L. Lika olika. En jämförande studie av högre utbildning och forskning i de nordiska länderna. Högskoleverkets rapportserie 2002:40 R.

Klingberg & Dahllöf: Förutsättningar för svensk odontologisk forskning i dag. Tandläkartidningen 2011: 103:64-68

Medicinska forskningsrådet. Swedish Odontological Research. MFR report 6, 1999.

Persson H & Wetterberg G. Ingen forskning utan forskare. Saco, 2008.

SACO Vård. Från ord till handling – den kliniska forskningens utmaningar. Konferens den 10 mars 2009.

Stendahl O. Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen. Delbetänkande av Utredningen av den kliniska forskningen. SOU 2008:7.

Klinisk forskning - ett lyft för sjukvården. Slutbetänkande av Utredningen av den kliniska forskningen. SOU 2009:43.

Sveriges Tandläkarförbund. Framtidsplaner för tandläkarstudenterna på termin 10. 2008, 2012

Vetenskapsrådet. Allvarligt läge – en rapport om svensk odontologisk forskning. Vetenskapsrådets rapportserie 3:2007.

Beslut taget: 2009-06-08

Senast reviderad: 2015-03-12